

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента,
завідувача кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти Київського
столичного університету імені Бориса Грінченка

Половіної Олени Анатоліївни на дисертаційну роботу
НЕГРІЙ Ольги Іванівни

«Педагогічна підтримка дітей раннього віку, постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій»

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта», галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена викликами та потребами сучасного суспільства й системи дошкільної освіти, оскільки нині українська сім'я, як один з основних соціальних інститутів, зазнає деструктивного впливу війни, спровокованого агресією росії. Сім'я – осередок, у якому зароджуються нові життя, а відтак саме вона виконує місію забезпечення майбутнього й існування соціуму. Наразі сім'я знаходиться перед численними викликами: як зберегти життя і здоров'я дитини? Як уникнути травмування її психіки? Як вирішувати економічні проблеми? Як зберегти повноцінну сім'ю? Низка подібних питань імплікувала основне завдання сучасної сім'ї: виживання та фізичний захист дітей від небезпеки. Реалізація означеного завдання потребує допомоги й підтримки інших соціальних інститутів, серед яких значущим вирізняємо освіту. З огляду на означене, питання системної, цілеспрямованої та науково обґрунтованої педагогічної підтримки дітей раннього віку, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій та педагогічного супроводу їх родин, спрямованої на збереження психоемоційного благополуччя дитини, забезпечення безперервності її розвитку та мінімізацію негативних наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема повномасштабної війни в Україні, актуалізують тему дисертації Негрій Ольги Іванівни «Педагогічна підтримка дітей раннього віку, постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій».

З поміж аргументів на користь вектору дослідження дисертанта – твердження про необхідність педагогічної підтримки дітей раннього віку, задекларовані низкою нормативних документів, відображені у методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України, окреслені освітніми програмами та пілотними проектами. Водночас, сучасна практика засвідчує відсутність науково обґрунтованої дорожньої карти дій педагогічних працівників закладів дошкільної освіти у разі надзвичайних ситуацій різного характеру, а також методики надання педагогічної підтримки дітям раннього віку та педагогічного супроводу їх родин в умовах надзвичайних ситуацій з урахуванням вразливості дітей, зумовленої віком, особливостей сімейного виховання й потреби у скоординованих діях усіх суб'єктів освітнього процесу. Відтак

констатуємо: тема наукового пошуку є соціально значущою й такою, що відповідає актуальним запитам системи дошкільної освіти.

Дисертаційна робота виконана відповідно до наукового напрямку діяльності кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та є складником комплексної наукової теми кафедри «Соціально-педагогічна підтримка особистості в умовах мінливого сьогодення» (державний реєстраційний номер № 0124U002623).

Тема дисертації затверджена (протокол № 5 від 29.11.2022 року) та уточнена (протокол № 2 від 25.09.2025 року) Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Мета роботи сфокусована на теоретичному обґрунтуванні та експериментальній апробації методики педагогічної підтримки дітей раннього віку, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій.

Структура роботи відображає послідовність розв'язання основних завдань дослідження. Робота містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (292 позиції, із них – 92 іноземною мовою), додатки, 9 таблиць та 18 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 357 сторінок, із них 178 – основний зміст.

У першому розділі «ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ» проаналізовано психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку. Зокрема, розкрито сутність поняття «ранній вік дитини», схарактеризовано особливості рухового, психічного (зокрема емоційного розвитку та негативні чинники, які на нього впливають в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема повномасштабної війни в Україні.), мовленнєвого та сенсорного розвитку дітей раннього віку. У підрозділі 1.3 «Особливості емоційного розвитку дітей раннього віку, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій» виділено дефініцію «емоційний розвиток дитини раннього віку, яка постраждала внаслідок надзвичайної ситуації» як процес формування емоційної сфери та емоційної стабілізації дитини в умовах впливу травматичних або стресогенних чинників, що супроводжуються порушенням базового відчуття безпеки, стабільності, необхідністю соціальної та педагогічної підтримки. Автор презентує її як базисну для дисертаційної праці, що дозволяє чітко окреслити специфіку емоційного розвитку дітей раннього віку, які пережили надзвичайні ситуації; зумовлює необхідність системної педагогічної підтримки; підсилює наукову новизну роботи та її практичну значущість у контексті сучасних соціальних і кризових викликів.

У другому розділі «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ТА РОДИН В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ» окреслено теоретичні засади проблеми педагогічної підтримки дітей раннього віку та родин в умовах надзвичайних ситуацій в Україні та за її межами. Визначено роль міжнародних

організацій у забезпеченні педагогічної підтримки дітям та родинам, зокрема: UNICEF – розвиток системи раннього втручання, психосоціальна допомога та доступ до освіти для внутрішньо переміщених дітей; UNHCR – захист і педагогічна допомога українським дітям-біженцям та родинам за кордоном; UNESCO – підтримка освітнього процесу, цифрової трансформації освіти та збереження культурної спадщини. Дисертантом обґрунтовано критерії, показники та рівні емоційного стану дітей раннього віку, які зазнали впливу надзвичайних ситуацій, зокрема воєнних дій та соціальної нестабільності в Україні.

У третьому розділі «ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ» Негрій Ольгою Іванівною висвітлено перебіг констатувального, формувального етапу педагогічного експерименту та верифіковано його ефективність – розроблено й апробовано методику педагогічної підтримки дітей раннього віку, постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій, що об'єднувала три взаємопов'язані етапи: I-й – підготовка фахівців/сімейних консультантів; II-й – взаємодія з батьками; III-й – взаємодія з дітьми раннього віку. Детально описано теоретичні засади й організаційно-методичні особливості (педагогічні умови, принципи, методи, прийоми та засоби) надання педагогічної підтримки дітям раннього віку та їхнім родинам, постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій; упроваджено їх у межах пілотного міжнародного проекту «Підтримка раннього розвитку дітей-біженців з України у надзвичайній ситуації» («Emergency Early Childhood Development Support for Ukrainian Refugees», ECDUR), який реалізовувався у Польщі («Fundacja Imago», м. Вроцлав) та Румунії («FONSS», м. Ясси, м. Сучава, м. Бухарест) за підтримки UNICEF та EASPD та в практиці закладів дошкільної освіти України (м. Андрушівка, м. Дніпро, м. Запоріжжя, смт. Кушугум).

Відмітним є те, що на основі аналізу міжнародного досвіду взаємодії з дітьми раннього віку в умовах надзвичайних ситуацій (зокрема досвіду Філіппін – навчальний набір «Big Blue Bag»), з метою надання педагогічної та психоемоційної підтримки дітям раннього віку дисертанткою описано концепцію «Українського рюкзака підтримки» (англ. «Ukrainian Support Backpack»), яка охоплює матеріали та методичні рекомендації для використання в закладах дошкільної освіти.

З поміж іншого, заслуговує на увагу розроблення вибіркового освітніх компонентів – «Педагогічна підтримка родин, постраждалих внаслідок воєнних дій» і «Сучасна теорія та практика розвитку та виховання дитини раннього віку», впровадження яких слугувало практичним втіленням результатів дослідження і спрямовувалося на підвищення професійної компетентності здобувачів спеціальності Дошкільна освіта.

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів. Згідно з виокремленими завданнями успішно розроблено, теоретично обґрунтовано та

експериментально апробовано авторську методику педагогічної підтримки дітей раннього віку, постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій (зокрема повномасштабної війни в Україні) у практику роботи закладів дошкільної освіти; виокремлено компоненти роботи з родинами та громадськими організаціями (на основі досвіду роботи в Польщі, Румунії та Україні) для виявлення дітей раннього віку та їх родин, які потребують педагогічної підтримки та супроводу, а саме: поширення інформації серед сімей та спільнот українських-біженців про доступні послуги та заходи для стабілізації емоційного стану дітей раннього віку, обсяг та умови доступу; мапування ресурсів громади в офлайн- та онлайн-режимах; використання засобів комунікації (групи педагоги/батьки Viber, WhatsApp; електронні платформи ZOOM, Google-Meet; спілкування в телефонному режимі; листування через електронну пошту).

Практична цінність роботи полягає у створенні: методики педагогічної підтримки дітей раннього віку, постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій в Україні; методичних рекомендацій для батьків та осіб, які їх замінюють, щодо стабілізації емоційного стану дитини раннього віку, постраждалої внаслідок надзвичайних ситуацій; двох вибіркового освітніх компонентів, упроваджених в освітній процес Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького – «Педагогічна підтримка родин, постраждалих внаслідок воєнних дій» (2023-2024 н.р.; 2025-2026 н.р.), «Сучасна теорія та практика розвитку та виховання дитини раннього віку» (2024-2025 н.р.). Отримані результати дослідження можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти в процесі виховання та навчання дітей раннього віку; науковцями, викладачами закладів вищої освіти для підготовки фахівців зі спеціальності А2/012 Дошкільна освіта; у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вихователів; у створенні навчально-методичних посібників та методичних рекомендацій для працівників системи дошкільної освіти.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

Достовірність та новизна результатів обґрунтовується дисертанткою у низці наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, а повнота їх викладу представлена в опублікованих працях. Вивчення матеріалів дисертаційної роботи зумовлює висновок про те, що Негрій Ольга Іванівна дотримується принципів академічної доброчесності, підтвердженням чому є відповідна довідка про наявність/відсутність текстових збігів та офіційні довідки про результати апробації.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи. Зазначимо, що теоретичні й практичні напрацювання з проблематики дослідження та наукові результати дисертації відображені у 20 наукових публікаціях, з яких одна у

виданні, яке включено до наукометричних баз Web of Science та Scopus, дев'ять – у фахових виданнях, шість публікацій апробаційного характеру, чотири – у матеріалах конференцій.

Під час ознайомлення та аналізування дисертації Негрій Ольги Іванівни не виявлено суттєвих недоліків, які могли б зменшити її цінність. Висновки достатньою мірою базуються на отриманих результатах і відображають основні положення дисертаційної праці.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Відзначаючи у цілому позитивне враження від дисертації Негрій Ольги Іванівни, необхідно вказати на наявність певних недостатньо аргументованих положень та зауважень:

1. У першому розділі дисертаційної праці здійснено ґрунтовний аналіз засадничих ідей психолого-педагогічних аспектів розвитку дитини раннього віку. Водночас, варто констатувати, що текст значно виграв би, якби не мав ознак реферативного стилю і містив чітко визначені підходи – психологічний, діяльнісний, особистісно-зорієнтований тощо та обґрунтування їх значення для розв'язання завдань дослідження: *наприклад, на основі психологічного підходу визначено... діяльнісний підхід дозволив... особистісно-зорієнтований слугував для...*

2. У дисертаційній роботі з метою надання педагогічної підтримки дітям раннього віку автором цілком слушно запропоновано теоретично обґрунтовану концепцію «Українського рюкзака підтримки» (англ. Ukrainian Support Backpack) як модифікацію навчального набору Філіппін «Big Blue Bag». Вважаємо, що доцільно детальніше описати методику впровадження «Українського рюкзака підтримки» у практику ЗДО, визначивши шляхи оцінювання його ефективності, зокрема через моніторинг змін емоційного стану дітей, і запропонувати механізми мережування даного ресурсу на території України для забезпечення системної педагогічної підтримки дітей раннього віку та їх родин.

3. У підрозділі 3.2. автор, правомірно апелюючи до поетапної реалізації формувальної компоненти експерименту (упровадження тренінгового складника методики; проведення навчання для фахівців/сімейних консультантів та лідерів груп батьківської взаємопідтримки; педагогічне супроводження родин, які виховують дітей раннього віку, що постраждали внаслідок НС), з поміж означеного виділяє безпосередню педагогічну підтримку дітей раннього віку, пропагуючи заняття та мистецькі активності. Водночас, інформація, представлена на с. 193-197, дає підстави уточнити: наскільки «заняття як форма навчання» були ефективними у контексті розкриття теми дисертаційної праці? Чи передбачали ці заняття залученість батьків? Чи мали відмінності заняття з дітьми другого й третього року життя? Чи ототожнює дисертант поняття «заняття» й «мистецькі активності» чи мистецькі активності є компонентою заняття? У чому специфіка мистецьких активностей дітей раннього віку і

наскільки верифікованою є функція фокусування, заміщення, концентрування переживань у дію з зображувальними матеріалами в контексті надання підтримки дітям, які пережили надзвичайні ситуації, якщо мова йде про ранній вік?

4. Відзначаючи як позитив те, що дисертаційна праця спрямована на розкриття досить прогресивної теми, водночас зауважуємо, що текст містить окремі дефініції дискусійного характеру, як от: «робота з дітьми» – с. 171, 221; «робота з батьками» – с. 30, 163, 180, 182; «високий, середній, низький рівні» – с. 137-149, 200, 207, 220; «ранній розвиток» – с. 48, 53, 82, 106, 125; «картування» – с. 187, 191 тощо. Вважаємо, що вживання такого тезаурусу не корелює з актуальними тенденціями в освіті та сучасним поняттєвим апаратом дисертації.

Зафіксовані зауваження не впливають на наукову та практичну цінність дисертаційної роботи та слугують підставою для наукової дискусії.

Загальний висновок про дисертаційну роботу. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що за своєю актуальністю, значним обсягом виконаних досліджень, науковою новизною, достовірністю одержаних результатів, обґрунтованістю висновків, оформленням роботи, дисертація Негрій Ольги Іванівни «Педагогічна підтримка дітей раннього віку, постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 року, а її авторка – Негрій Ольга Іванівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта», галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Опонент

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Олена ПОЛОВІНА